

Well-Tempered Clavier

ดร.ภาวไล ดันจันทร์พงศ์

Well-Tempered Clavier เป็นผลงานการประพันธ์ของ Johann Sebastian Bach (โยฮันน์ เซบาสเตียน บาค) (1685-1750) ต่อจากนี้ไปจะเรียกว่า บาค บาค เป็นนักออร์แกน นักประพันธ์เพลง และนักการศึกษาชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่งในยุคบาโรก ผลงานของบาคมีอิทธิพลต่อนักประพันธ์ในยุคต่อมาอย่างเห็นได้ชัด บาคใช้เทคนิคการประพันธ์เพลงที่หลากหลาย หนึ่งในเทคนิคที่บาคนิยมใช้คือการที่นำทำนองจากเพลงอื่นๆมาใช้ในการประพันธ์เพลงของตนเอง ดังจะเห็นได้ในหลายๆ บทเพลงของบาค เช่น การนำเอาทำนองหลักใน Prelude and Fugue ของ Johann Casper Ferdinand Fischer (1665-1746) มาใช้เป็นทำนองหลักใน Fugue No.9 in E major, WTC II บาคแต่งเพลงไว้หลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นเพลงร้อง เพลงโบสถ์ เพลงสำหรับเครื่องดนตรีเกือบทุกชนิด เพลงสำหรับเด็ก เพลงที่ใช้ในการสอนนักเรียนเกือบทุกระดับ เว้นแต่อุปรากรที่บาคไม่ได้ประพันธ์ไว้เลย สำหรับบทเพลงที่เขียนสำหรับคีย์บอร์ดนั้นมีมากมาย เนื่องจากตัวของบาคเองนั้นเป็นนักออร์แกนที่มีความสามารถสูง เขาจึงมีความถนัดเป็นในการประพันธ์เพลงสำหรับคีย์บอร์ด เพลงสำหรับคีย์บอร์ดนั้นมีตั้งแต่ระดับง่าย ซึ่งเหมาะกับการสอนเด็กระดับต้นไปจนถึงบทเพลงที่มีความสลับซับซ้อนที่ต้องใช้เทคนิคขั้นสูงในการเล่น

ในบรรดาบทเพลงสำหรับคีย์บอร์ด Well-Tempered Clavier หรือที่เรียกกันย่อๆ ว่า WTC เป็นบทเพลงที่ถูกนำมาเล่นในการแสดง และนำมาศึกษาถึงศิลปะ เทคนิคการประพันธ์มากที่สุดเมื่อเทียบกับบทเพลงคีย์บอร์ดอื่นๆของบาค ถึงแม้ว่า WTC จะไม่ได้ถูกตีพิมพ์ในช่วงที่บาคยังมีชีวิตอยู่ แต่ manuscript copies (ต้นฉบับที่เขียนด้วยลายมือบาค) ซึ่งถูกคัดลอกโดยลูกศิษย์ของบาคก็แพร่ขยายกระจายไปทั่วยุโรป และส่งอิทธิพลต่อนักประพันธ์เพลงทั้งในยุคนั้นและยุคต่อๆ มา WTC ถูกตีพิมพ์ขึ้นภายหลังการตายของบาคถึง 51 ปี

ชื่อ Well-Tempered Clavier มีที่มาจากการที่บาคได้ใช้ระบบการตั้งเสียงแบบใหม่ในสมัยนั้นที่เรียกว่า Equal Temperament ซึ่งเป็นการปรับระดับเสียงโดยแบ่งขั้นคู่เสียงทั้ง 8 ออกเป็น 12 ส่วนเท่าๆกัน ในตอนต้นของยุคบาโรก บทเพลง

ส่วนมากมีการใช้โหมดที่หลากหลายและมีความเป็นอิสระมากขึ้น ส่งผลให้มีการเพิ่มของกุญแจเสียงเมเจอร์และไมเนอร์ มากขึ้น บาคจึงใช้ระบบเสียงที่สามารถรองรับกุญแจเสียงที่หลากหลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งก็คือ ระบบการตั้งเสียงแบบ Equal Temperament สำหรับคำว่า Clavier ในสมัยบาโรกมีความหมายว่า เครื่องดนตรีประเภทคีย์บอร์ด ซึ่งประกอบไปด้วย คลาวิคอร์ด(Clavichord) ฮาร์ปซิคอร์ด (Harp-sichord) ฟอร์เตเปียโน (Fortepiano) และออแกน(Organ) ซึ่งบาคมักจะบรรเลงบทเพลง WTC ของเขาบนคลาวิคอร์ด คลาวิคอร์ดมีข้อได้เปรียบกว่าฮาร์ปซิคอร์ดคือ คลาวิคอร์ดสามารถเก็บเสียงของโน้ตให้ยาวได้ และสามารถเล่นดังเบาได้อีกด้วย

Well-Tempered Clavier ประกอบไปด้วย Prelude and Fugue เล่มละ 24 บทที่ทั้งหมด 2 เล่ม เล่มแรกประพันธ์ในปี 1722 ส่วนเล่มที่ 2 ประพันธ์ในปี 1738-42 ในแต่ละเล่มจะเริ่มต้นจาก Prelude and Fugue ในกุญแจเสียง C major แล้วขึ้นไปทีละครึ่งเสียงจนกระทั่งถึง B minor โดยมีการเรียงลำดับเบอร์ คือ

หมายเลข 1 อยู่ในกุญแจเสียง C major

หมายเลข 2 อยู่ในกุญแจเสียง C minor

หมายเลข 3 อยู่ในกุญแจเสียง C # major

หมายเลข 4 อยู่ในกุญแจเสียง C# minor

นับเรียงขึ้นไปจนกระทั่งหมายเลข 24 ในกุญแจเสียง B minor

บาคได้แนวคิดของระบบการไล่กุญแจเสียง เช่นนี้มาจาก Johann Casper Ferdinand Fischer (J C F Fischer) นักประพันธ์เพลงชาวเยอรมันเชื้อสายโปฮีเมีย โดยมีลักษณะการประพันธ์เพลงเป็นการประยุกต์เอาลักษณะของฝรั่งเศสผสมเข้ากับแบบเยอรมัน บทเพลงที่บาคนำมาเป็นต้นแบบใน WTC คือ บทเพลงชุด อารีอัคเนอมุซิกา(1702) (Areadne Musika) ซึ่งประกอบไปด้วย Prelude and Fugue ทั้งหมด 20 บท สำหรับออแกน อยู่ในกุญแจเสียงเมเจอร์, ไมเนอร์, ฟรีเจียนโหมด (Phrygian mode), และบางเพลงก็ไม่มีกุญแจเสียง

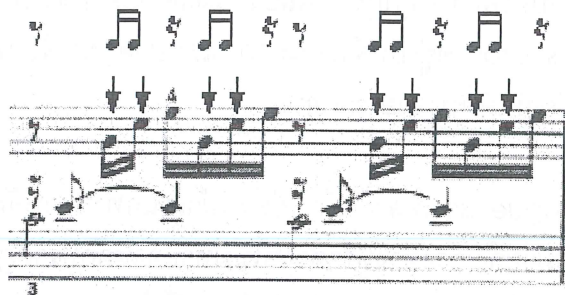
สำหรับบทเพลง Prelude and Fugue ของบาคนั้น มีลักษณะโดยรวมตามชื่อที่ตั้งไว้คือ Prelude จะเป็นบทเพลงสั้นๆ มีโครงสร้างค่อนข้างอิสระไม่เคร่งครัด หน้าที่สำคัญของบทเพลง Prelude คือ ให้ความชัดเจนของกุญแจเสียงนั้นๆ โดยจะเริ่มต้นจากการนำเสนอทำนองหลักในกุญแจเสียงหลัก ในช่วงกลางของบทเพลงก็จะมีการเปลี่ยนกุญแจเสียงไปยังกุญแจใกล้เคียง แล้วก็กลับมากุญแจเสียงหลักอีกครั้งในตอน

จบของเพลง ส่วน Fugue จะมีโครงสร้างที่ซับซ้อนกว่าเมื่อเทียบกับ Prelude มีการสอดประสานของแนวเสียงที่สลับซับซ้อน โดยส่วนมากจะมีแนวทำนองสอดประสานกัน 3-4 แนวทำนอง มีการใช้เทคนิคในการประพันธ์ที่ลึกซึ้ง รวมไปถึงเทคนิคขั้นสูงในการเล่น แนวทำนองหลักจะถูกนำเสนอทีละแนว ในขณะที่แนวหนึ่งกำลังนำเสนอทำนองหลัก แนวอื่นๆ ก็จะเล่นทำนองรองประกอบ หากมี 3 แนว แนวทำนองหลักก็ต้องถูกนำเสนอ 3 ครั้ง ทีละแนวตามกันไป ในบางครั้งช่วงท้ายของบทเพลง บางครั้งมีการใช้เทคนิคการประพันธ์ที่เรียกว่า สเตร็ตโต (Stretto) คือ ช่วงที่มีการเสนอทำนองเอกซ้อนกันตั้งแต่ 2 แนวขึ้นไป โดยแนวแรกยังไม่จบ อีกแนวหนึ่งก็ซ้อนขึ้นมา ซึ่งจะทำให้เพลงมีความตื่นเต้น และเสียงสอดประสานที่หนาขึ้น

การวิเคราะห์ Prelude and Fugue จาก WTC I (หมายเลข 1 - 12)

หมายเลข 1 Prelude and Fugue in C major, BWV 846

เป็นบทที่ถูกนำมาเล่นบ่อยมากสำหรับ WTC I ทำนองหลักนำมาจากอะเวมาเรีย (Ave Maria) ซึ่งเป็นทำนองสวดสำคัญที่ใช้ในศาสนาคริสต์ เริ่มใช้มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ถ้าหากมองผ่านๆ เราอาจจะเห็นว่าเป็น Prelude ที่เขียนจากคอร์ดแตก (Broken Chord) ทั่วๆ ไป แต่หากมีวิธีเขียนที่พิเศษคือ การเขียนแบบแผนจังหวะที่ทำให้ผู้เล่นรู้ว่าตรงไหนคือโน้ตสำคัญ อีกทั้งยังซ่อนความรู้สึกของแจ๊สอีกด้วย

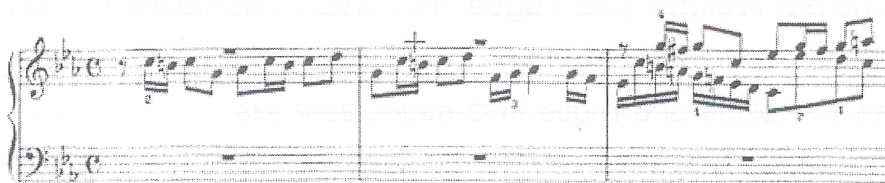

ในทางตรงกันข้าม Fugue ประกอบไปด้วย โครงสร้างที่หนาแน่น และมี 4 แนวทำนองที่สอดประสานกันเป็น fugue ที่ใช้ทำนองหลักมาประยุกต์มากกว่าทำนองรอง ซึ่ง fugue ส่วนมากมักใช้ทำนองรองมาประยุกต์

หมายเลข 2 Prelude and Fugue in C minor, BWV 847

ลักษณะของ Prelude เปรียบได้กับแบบฝึกหัดนิ้วที่ฝึกซ้อมกัน แต่บางครั้งได้สิ่งที่จะสร้างความประหลาดใจให้ในตอนก่อนจบบทเพลงเริ่มต้นด้วยโครงสร้างเป็นโน้ตเซปติมอร์สที่เล่นพร้อมกันทั้งซ้ายและขวา จนกระทั่งเกือบจะท่อนท้ายของเพลง บาคเปลี่ยนจังหวะเร็วเป็น Adagio เป็นลักษณะการเขียนแบบ Cadenza ผู้เล่นสามารถแสดงอารมณ์ได้มาก และก็กลับไปจังหวะเร็ว (Allegro) ตอนจบเพลง ถือเป็นการสร้างความประหลาดใจให้กับผู้ฟัง

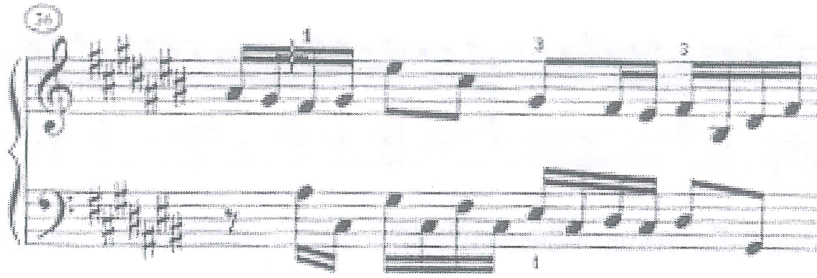
ในทางตรงกันข้าม Fugue เป็นลักษณะจังหวะคล้ายเพลงเต้นรำ และมีโครงสร้างที่ค่อนข้างจะธรรมดา มีการใช้ลักษณะที่เหมือนกัน 3 ครั้ง ในแนวทำนองหลัก

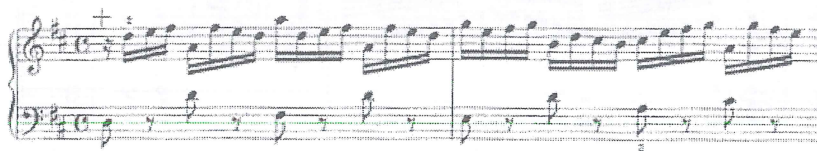
หมายเลข 3 Prelude and Fugue in C# major, BWV 848

การใช้กุญแจเสียง C# major ในสมัยบาโรค ถือว่าเป็นการใช้กุญแจเสียงที่แปลกไม่ธรรมดา แต่จุดประสงค์หลักของ Well-Tempered Clavier ก็คือ การนำเสนอวิธีการเล่นบทเพลงในทุกกุญแจเสียง แม้แต่ C# major ใน Prelude นี้มีการใช้ double sharps อยู่เป็นจำนวนมาก และบาคก็ยังเลือกที่จะใช้จังหวะที่เร็ว ควบคู่กับกุญแจเสียงที่เต็มไปด้วย sharps

สำหรับ Fugue ส่วนที่สำคัญไม่ใช่ส่วนนำเสนอทำนองหลัก แต่เป็นช่วง เอพิโซด (Episode) หมายถึง ช่วงต่างหรือช่วงที่ไม่มีทำนองหลักปรากฏในแนวใดแนวหนึ่งในช่วงเอพิโซดนี้มีการใช้ลักษณะการประพันธ์แบบที่ใช้ในเพลงสำหรับออร์เคสตรา หรือ ensemble เช่นมีการลัดกันระหว่าง 2 แนว คล้ายกับการลัดกันระหว่างเครื่องดนตรี 2 ชิ้น

และการเลียนแบบลักษณะการเล่นของเชลโล่ ดังตัวอย่างข้างล่าง

หมายเลข 4 Prelude and Fugue in C# minor, BWV 849

อาจกล่าวได้ว่า Prelude และ Fugue มักเป็นเพลงที่เล่นคู่กัน และมีความต่างกันทั้งในลักษณะโครงสร้าง หรือคีตลักษณ์ และลักษณะอารมณ์ของบทเพลง ซึ่งต่อมาในศตวรรษที่ 19 กลายเป็นต้นแบบของบทเพลงลักษณะพิเศษ (Character-piece) แต่ Prelude in C# minor นี้ มีความเหมือนทั้งทางสีสัน อารมณ์ของเพลง ลักษณะของจังหวะ กับ fugue จึงเป็นบท Prelude ที่เหมือนกับการนำเสนอ ความเหมือนและอารมณ์ที่ต่อเนื่องกับ fugue

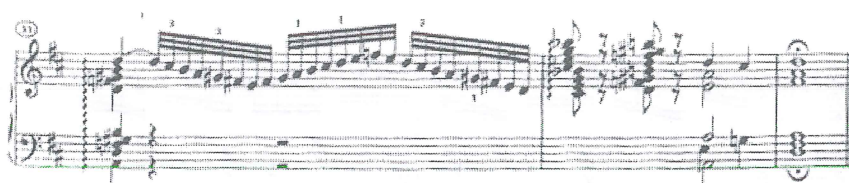
Fugue ประกอบไปด้วยทำนองหลักที่มีโน้ต 5 ตัว และมี 5 แนวทำนองเสียง โดยทั้ง 5 แนวเสียงถูกนำเสนอทีละแนว มีการใช้เทคนิคการแต่งที่เรียกว่า ดับเบิลฟิวจ์(double fugue) คือ fugue ที่มีทำนองเอก 2 ทำนองเกิดขึ้นพร้อมกัน จัดได้ว่าเป็น fugue ที่มีความสลับซับซ้อนมากบทหนึ่ง

หมายเลข 5 Prelude and Fugue in D major, BWV 850

เป็น Prelude ที่มี สีสัน อารมณ์ สนุกสนาน โดยมีมือขวาจะเล่นเชปัด 2 ชั้น ในขณะที่มือซ้ายเล่นเป็นเชปัด 1 ชั้น ที่มีลักษณะการเล่นแบบเหมือนการใช้นิ้วดีดในเครื่องสาย (Pizzicato) บาคได้แต่งทำนองที่ซ่อนอยู่ในมือขวา ซึ่งเป็นทำนองที่เกิดขึ้นบนจังหวะเบา ส่งผลให้บทเพลงมีลักษณะเคลื่อนที่ไปข้างหน้าตลอดเวลา

ช่วงท้ายก่อนจบมีการเล่นแบบอิสระ หรือที่เรียกว่า Cadenza-like และจบลงด้วยคอร์ดในกุญแจเสียง D major

Fugue มีลักษณะที่เต็มไปด้วยพลังประกอบไปด้วย 4 แนวทำนองเสียง มีการใช้ช่วงเสียงที่กว้าง

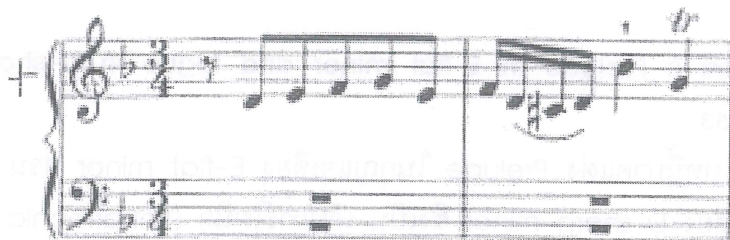
หมายเลข 6 Prelude and Fugue in D minor, BWV 851

ภาคใช้เทคนิคการซ่อนทำนองใน Prelude บทนี้ ซึ่งหากมองผิวเผินจะไม่เห็นทำนองที่บาคซ่อนไว้อยู่ เพราะบาคซ่อนไว้ที่จังหวะเบา

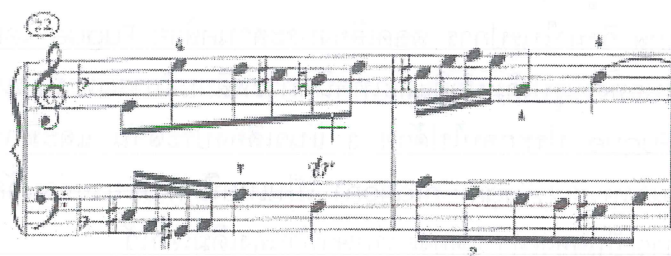

สิ่งที่ยากของ Prelude บทนี้ คือ การที่จะต้องนำเอาทำนอง ที่ซ่อนไว้ที่จังหวะเบาของแต่ละจังหวะออกมาโดยไม่ทำให้รู้สึกขัดกับจังหวะที่ไหลอยู่ และยังต้องนำเอาทำนองที่ซ่อนไว้ให้ออกมาเป็นแนวทำนองที่ต่อเนื่องกัน มีทิศทางของทำนองที่ได้ยินชัดเจนออกมา

Fugue ประกอบไปด้วย 3 แนวเสียง โดยที่ทำนองรองใช้เทคนิคการกลับกันของทำนองหลัก (Inversion)

ทำนองหลักของ Fugue บทนี้

ทำนองรองที่ใช้เทคนิคการกลับกันของทำนองหลัก

หมายเลข 7 Prelude and Fugue in E-flat major, BWV 852

ถือว่าเป็น Prelude ที่มีโครงสร้างใหญ่ และซับซ้อนกว่า Prelude อื่นๆ ในชุด WTC I ประกอบไปด้วย 3 ส่วนย่อยๆ ในช่วงแรกเป็นลักษณะคล้ายการด้นสด (Improvisation) ที่เต็มไปด้วยการไล่กันของโน้ตในลักษณะคล้าย สเกล (Scale) ตามด้วยส่วนที่ 2 คือ ส่วนที่มีการเล่นในลีลาแบบคอร์ด (chord style) คือมีลักษณะดนตรีประสานในแนวตั้ง (Homophony) มีทำนองที่อ่อนหวาน ต่างกันกับในช่วงแรก ส่วนช่วงที่ 3 เป็นช่วงหลักที่มี Fugue เป็นองค์ประกอบอยู่ด้วย แต่เป็น Fugue ที่มีความเข้มงวดน้อยกว่า Fugue จริงๆ บาคได้นำทำนองจากช่วงที่ 2 มาทำเป็นทำนองหลักในช่วงที่ 3 นี้ด้วย แต่มีการสอดประสานของแนวทำนอง และมีความซับซ้อนน้อยกว่าที่พบในช่วง Fugue จริงๆ

Fugue ในบทนี้ เป็น Fugue ที่ไม่สลับซับซ้อนเท่าใดนัก จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนว่า บทนี้มี Prelude ที่ใหญ่สลับซับซ้อน ส่วน fugue เป็น fugue ที่มีแนวประสานเสียง 3 แนว และมีการใช้เทคนิคสอดประสานที่น้อย เมื่อเทียบกับบทอื่นๆ

หมายเลข 8 Prelude in E-flat minor and fugue in D-sharp minor, BWV 853

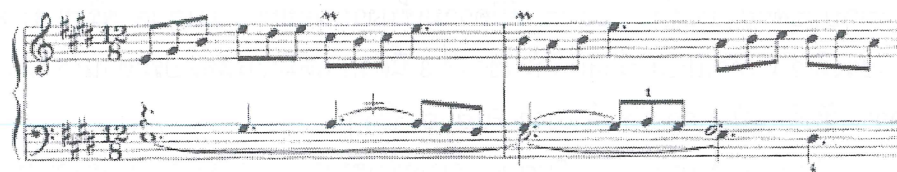
บทนี้ขาดแต่ง Prelude ในกุญแจเสียง E-flat minor ส่วน fugue ในกุญแจเสียง D-sharp minor ซึ่งเป็น เอ็นฮาร์โมนิก (Enharmonic) กัน ในยุคนั้นการแต่งเพลงในกุญแจเสียง E-flat minor นั้นถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ธรรมดา

Prelude มีโครงสร้างของโน้ตที่บาง มีลักษณะการเล่นเลียนแบบเครื่องดนตรีที่ชื่อว่า ลูท (Lute) ซึ่งมีลักษณะคล้ายกีตาร์ใช้นิ้วดีด ในตอนกลางมีการวิ่งไล่ของสเกล วิ่งมาในรูปการ สอดเสียงประสานคล้าย Fugue โดยทำนองหลัก มีการนำเสนอทั้งในรูปเดิมปกติและเทคนิคการพลิกกลับของทำนองหลัก

Fugue ประกอบไปด้วย 3 แนวเสียงประสาน และมีการใช้เทคนิคการขยายส่วนจังหวะ (Augmentation) เป็นเทคนิคการขยายส่วนลักษณะจังหวะให้มีความยาวเป็นสองเท่า แต่ยังคงรักษาทำนองเดิมเอาไว้

หมายเลข 9 Prelude and fugue in E major, BWV 854

Prelude บทนี้มีเครื่องหมายประจำจังหวะ (Time Signature) 12/8 ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้เป็น 2 แบบ คือ สามารถคิดให้เป็น 4/4 ที่ประกอบไปด้วยโน้ตสามพยางค์ (Triplets) หรือคิดให้เป็นเหมือนจังหวะ 3/4 ก็ได้ มือซ้ายเล่นทำนองที่ฟังแล้วรู้สึกได้อย่างชัดเจนว่าอยู่ในจังหวะ 4/4 ในขณะที่มือขวาสามารถรู้สึกถึงจังหวะ 3/8 ได้ ลักษณะจังหวะคล้ายจังหวะเต็นรำ สิ่งที่ท้าทายสำหรับผู้เล่น Prelude นี้ ก็คือ การที่ทำให้จังหวะไหลไปได้โดยไม่มีความรู้สึกว่าขัด และมีความกลมกลืนกันทั้ง 2 มือ

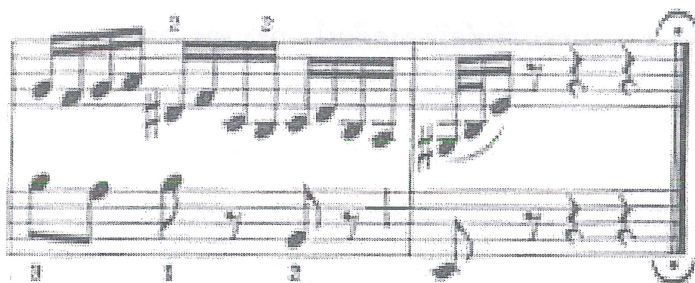

Fugue ประกอบไปด้วย 3 แนวเสียง มีลักษณะการขับเคลื่อนไปข้างหน้าของจังหวะอยู่ตลอดเวลา มีการล้อระหว่างแนวเสียงกันอย่างชัดเจนในช่วงต่าง (Episode)

หมายเลข 10 Prelude and Fugue in E minor, BWV 855

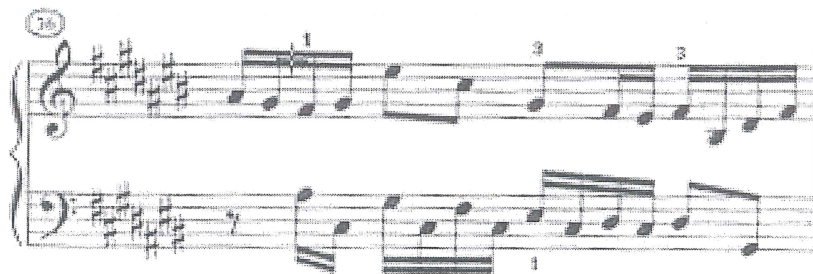
Prelude เริ่มต้นด้วยทำนองหลักที่ได้ยินชัดเจนในมือขวา และการเล่นโน้ตประกอบ (accompaniment) ในมือซ้าย จนกระทั่งกลางเพลง สีสัน และอารมณ์เปลี่ยนไปเป็นเต็มไปด้วยพลังและจังหวะที่เร็วขึ้น และจบลงในจังหวะเร็ว

Fugue ประกอบไปด้วยแนวทำนองเพียงแค่ 2 แนว มีความสลับซับซ้อนน้อยกว่า Fugue บทอื่นๆ อารมณ์และสีสันของเพลงค่อนข้างจะล่องลอยต่างจากบทอื่นๆ และตอนจบเป็นการจบที่ไม่หนักแน่น ล่องลอย

หมายเลข 11 Prelude and Fugue in F major, BWV 857

เป็น Prelude อีกบทหนึ่งที่ใช้จังหวะระบุไว้ 12 / 8 โดยให้ความรู้สึกถึง 4 จังหวะหนักใน 1 ห้อง ส่วนทำนองก็ซ่อนอยู่ที่จังหวะเบา (off-beat)

หมายเลข 12 Prelude and Fugue in F minor, BWV 857

Prelude เปิดขึ้นต้นด้วยความสงบและไพเราะของแนวทำนองในมือขวา เป็น Prelude ที่เน้นความเรียบง่าย ไม่มีเทคนิคหรืออารมณ์ที่แปรปรวน87/

Fugue ประกอบไปด้วย 4 แนวเสียงประสาน โดยทำนองหลักมีการใช้โน้ตครึ่งเสียงมาก หรืออาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะความเป็นโครมาติกมาก สิ่งที่ทำทนายสำหรับคนเล่น Fugue บทนี้ คือ การที่ปากได้แต่งทำนองรองสอดประสาน (Countersubject) ที่มีบทบาทความสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าทำนองหลักเลย จึงเป็นการยากที่จะนำทำนองหลักออกมาให้ได้ยินชัดเจน ในขณะที่ทำนองรองสอดประสานก็สามารถได้ยินชัดเจนด้วย

บรรณานุกรม

Badura-Skoda, Paul. *Interpreting Bach at the Keyboard*. New York, 1993.

Gordon, Stewart. *A history of Keyboard Literature*. New York, 1996.

Marshall, Robert L, ed. *Eighteenth-Century Keyboard Music*. New York, 1991.

Schulenberg, David. *The Keyboard Music of J.S. Bach*. New York ,1991

ณัชชา ไสคติยานุรักษ์. *พจนานุกรมศัพท์ดุริยางคศิลป์*. กรุงเทพฯ, 2547